

PB165 – Grafy a sítě

Hledání nejkratších cest

Obsah přednášky

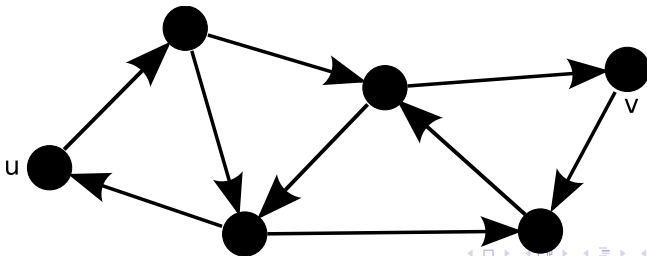
- 1 Úvod
- 2 Nejkratší cesty z jednoho vrcholu
  - Dijkstrův algoritmus
  - A* algoritmus
  - Bellman-Ford algoritmus
- 3 Cesty mezi všemi vrcholy
  - Floyd-Warshallův algoritmus
  - Distribuovaný Floyd-Warshallův algoritmus

Vzdálenost v grafu

Pro připomenutí:

- Délka cesty v neohodnoceném grafu je rovna počtu hran na této cestě.
- Vzdálenost $\delta(u, v)$ vrcholů u, v v grafu je délka nejkratší cesty z u do v .
- Vzdálenost mezi dvěma vrcholy nemusí být v případě orientovaného grafu symetrická.

Obrázek: Nejkratší cesty z u do v a naopak se liší.

Vzdálenost v ohodnoceném grafu

V reálných aplikacích hledání nejkratších cest jsou hrany grafu obvykle nějakým způsobem ohodnoceny - např. vzdálenosti mezi městy silniční sítě, latence síťových spojů.

Definice

Délka cesty v ohodnoceném grafu je rovna součtu ohodnocení hran na této cestě.

- Vzdálenost vrcholů je opět rovna délce nejkratší cesty.
- Aby měl pojem vzdálenosti význam, v grafu nemůže existovat cyklus záporné délky.

Nejkratší cesty a cykly

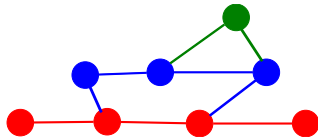
Věta

Pokud v grafu neexistuje cyklus záporné nebo nulové délky, je nejkratší sled v grafu (nejkratší) cestou.

Důkaz.

Nechť je součástí sledu s cyklus c . Tento cyklus má zřejmě kladnou délku. Potom existuje sled, který je "podsledem" s a cyklus c je z něj "vystřižen". Jelikož c má kladnou délku, je tento sled kratší než sled c obsahující. Takto lze pokračovat a sled zkracovat, dokud obsahuje nějaké cykly. Výsledný sled, který neobsahuje žádný cyklus, je cestou. $\square$

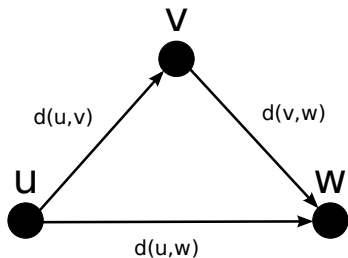
Obrázek: Nejkratší sled je vyznačen červeně. Delší sledy vedou i po modrých a zelených hranách a tvoří cykly.

Trojúhelníková nerovnost

Graf G splňuje *trojúhelníkovou nerovnost*, pokud pro libovolnou trojici jeho vrcholů u, v, w platí:

$$\delta(u, w) \leq \delta(u, v) + \delta(v, w)$$

Obecný graf tuto nerovnost nespĺňuje. Příkladem, pro který trojúhelníková nerovnost platí, je např. graf nejkratších silničních vzdáleností mezi městy.

Dijkstrův algoritmus

- "Klasický" algoritmus hledání nejkratší cesty.
- Najde nejkratší cesty z jednoho vrcholu do všech ostatních.
  - Musí proto projít všechny vrcholy.
- Pracuje pro orientovaný i neorientovaný graf.
- Vyjma nezáporných cyklů vyžaduje nezáporné ohodnocení *všech* hran.
- Lineární paměťová složitost.
- Časová složitost závisí na použité datové struktuře.

Dijkstrův algoritmus – popis

- Počáteční vrchol označíme s .
- Pro každý vrchol v grafu je udržována hodnota $d[v]$ – délka nejkratší nalezené cesty z s do v .
  - Na počátku $d[s] = 0$ pro počáteční vrchol a $d[v] = \infty$ pro ostatní vrcholy.
  - Po skončení výpočtu obsahuje $d[v]$ délku nejkratší cesty v grafu, pokud taková existuje, nebo ∞ v opačném případě.
- Dále v proměnné $p[v]$ ukládáme předchůdce vrcholu v na doposud nalezené nejkratší cestě z u .
  - Před výpočtem nastavíme hodnotu $p[v]$ jako nedefinovanou pro všechny vrcholy.
  - Po skončení výpočtu je nejkratší cesta posloupnost vrcholů $s, p[\dots p[v] \dots], \dots p[p[v]], p[v], v$.

Dijkstrův algoritmus – popis

- Všechny vrcholy jsou rozděleny do dvou vzájemně disjunktních množin:
  - S obsahuje všechny vrcholy, pro něž je v $d[v]$ uložena definitivní nejkratší cesta z s do v v grafu.
  - Q obsahuje všechny ostatní vrcholy.
- Vrcholy množiny Q jsou ukládány v prioritní frontě.
  - Nejvyšší prioritu má vrchol u s nejnižší hodnotou $d[u]$ – nelze do něj již nalézt kratší cestu než která je aktuální.
- V každé iteraci jsou provedeny následující kroky:
  - Odstraň vrchol u z počátku fronty.
  - Přesuň vrchol u z množiny Q do S .
  - Relaxuj všechny hrany (u, v) :
    - Pokud $d[v] > d[u] + w(u, v)$, uprav $d[v]$.
  - $w(u, v)$ značíme ohodnocení (weight) hrany (u, v) .

Dijkstrův algoritmus – pseudokód

Vycházíme z počátečního vrcholu s , nek. značíme ∞ .

Vlož všechny vrcholy do Q .

$d[s] = 0$; $p[s] = \text{nedef}$;

Pro všechny vrcholy v v grafu vyjma počátečního:

| $d[u] = \text{nek}$.

| $p[u] = \text{nedef}$.

Dokud není Q prázdná:

| Odstraň z Q vrchol u s nejvyšší prioritou

| Pro všechny hrany (u, v) proved' :

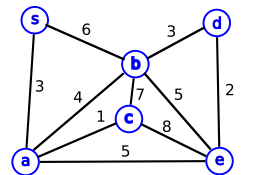
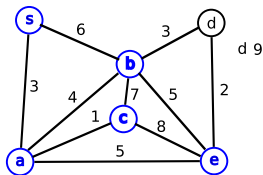
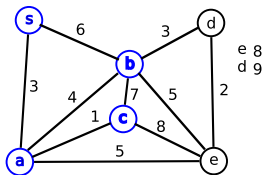
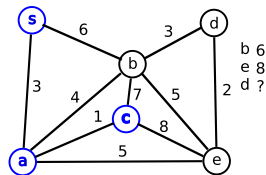
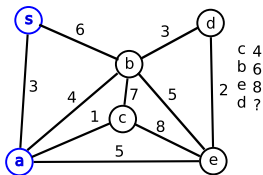
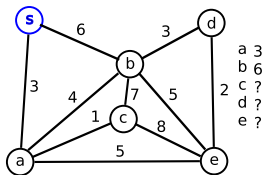
| | Pokud $d[v] > d[u] + w(u,v)$

| | | $d[v] = d[u] + w(u,v)$

| | | $p[v] = u$

Dijkstrův algoritmus – příklad

Obrázek: Vrcholy množiny S jsou vyznačeny modře. Napravo od grafu je znázorněn stav prioritní fronty.

Dijkstrův algoritmus – animace/ilustrace výpočtu

- animace výpočtu na ukázkovém grafu
  - <http://www.unf.edu/~wkloster/foundations/DijkstraApplet/DijkstraApplet.htm>
- komentovaný výpočet
  - <http://www.youtube.com/watch?v=8Ls1RqHCOPw>
- výpočet s možností definice vlastního grafu
  - <http://www.cse.yorku.ca/~aaw/HFHuang/DijkstraStart.html>
- ilustrace výpočtu
  - <http://www.animal.ahrgr.de/showAnimationDetails.php3?lang=en&anim=16>

Dijkstrův algoritmus – časová složitost

Označme $n = |V|$, $m = |E|$.

- Inicializace je provedena v lineárním čase vzhledem k počtu vrcholů.
- Každou hranou prochází algoritmus vždy právě jednou nebo dvakrát (v případě neorientovaného grafu).
- Hlavní cyklus je proveden vždy n krát.
- Je tudíž provedeno vždy právě n výběrů z prioritní fronty.
- Složitost výběru z fronty záleží na její implementaci:
  - **Pole, seznam vrcholů** – výběr lze provést v lineárním čase, složitost celého algoritmu je tedy $\mathcal{O}(n^2 + m)$.
  - **Binární halda** – výběr je proveden v čase $\mathcal{O}(\log(n))$. Při každé relaxaci hrany může dojít k aktualizaci haldy ($\mathcal{O}(\log(n))$), celková složitost je tak rovna $\mathcal{O}((n + m)\log(n))$.
  - **Fibonacciho halda** – složitost výběru stejná jako v případě binární haldy, složitost úpravy haldy při relaxaci je ovšem konstantní – výsledná složitost algoritmu $\mathcal{O}(m + n\log(n))$.
http://en.wikipedia.org/wiki/Fibonacci_heap

Dijkstrův algoritmus – využití

Dijkstrův algoritmus je používán v link-state směrovacích protokolech. Ty pracují na principu zasílání sousedních "vrcholů" aktivními síťovými prvky, které se směrování zúčastní.

- Každý aktivní prvek periodicky rozesílá seznam sousedních vrcholů.
- Ten je propagován skrze síť ke všem aktivním prvkům.
- Každý aktivní prvek nezávisle na ostatních vypočítá strom nejkratších cest do všech ostatních aktivních prvků.
- Riziko vzniků smyček v routovacích tabulkách.

Nejpoužívanější link-state protokoly jsou OSPF a IS-IS. Oba používají Dijkstrův algoritmus.

A* algoritmus

- Upravený Dijkstrův algoritmus.
- Používá se zejména k nalezení cesty do jednoho vrcholu – např. navigace.
- Krom délky nejkratší cesty do každého vrcholu bere při vyhledávání v úvahu i heuristický odhad jeho vzdálenosti od cíle.
- Každé cestě je přiřazen heuristický odhad délky jako součet ohodnocení jejích hran a heuristické ohodnocení koncového vrcholu.
- Do prioritní fronty nejsou ukládány vrcholy grafu, ale cesty.
  - Nejvyšší prioritu má cesta s nejnižším heuristickým ohodnocením.

A* algoritmus

- Pro každý vrchol je uloženo, je-li již "uzavřen" či nikoliv, tzn., byl-li již navštíven, prozkoumán odebráním z fronty některé cesty v tomto vrcholu končící.

Dijkstrův algoritmus lze použít také k nalezení cesty do jednoho vrcholu grafu. Obvykle ale projde mnoho neperspektivních vrcholů – např. při vyhledávání trasy v mapě jde i opačným směrem stejně daleko, jak správným.

A* tyto vrcholy eliminuje pomocí heuristiky, je-li vhodně zvolena.

- Časová složitost závisí na kvalitě zvolené heuristiky – nejhůře může být exponenciální, nejlépe polynomiální, a to vůči délce optimální cesty.
- Paměťová složitost může být v nejhorším případě také exponenciální – existuje několik zlepšujících variant algoritmu.

Více informací v přednášce doc. Hliněného:

<http://www.video.muni.cz/public/ITI/ITI2.avi>

A* algoritmus – pseudokód

Označme počáteční vrchol s , koncový c .

Označ všechny vrcholy jako neuzavřené.

Inicializuj prioritní frontu Q vrcholem (cestou) s .

Dokud Q není prázdná:

| Odstraň cestu p z Q .

| Necht' x je koncový vrchol p .

| Pokud x je uzavřený:

| | pokračuj další iterací.

| Pokud $x = c$:

| | Vrat' cestu p jako výsledek.

| Uzavři x .

| Pro všechny hrany (x, y) :

| | Vlož do fronty cestu $p + (x, y)$

Vrat' zprávu o neexistenci cesty.

Bellman-Ford algoritmus

- Stejně jako Dijkstrův algoritmus vypočítá vzdálenosti všech vrcholů grafu z jednoho zdroje.
- Základní strukturou podobný Dijkstrovu algoritmu.
- Graf smí obsahovat i záporně ohodnocené hrany.
- Cykly s celkovým záporným ohodnocením jsou algoritmem detekovány.
- Namísto výběru hrany k relaxaci v každé iteraci relaxuje všechny hrany.
- Vyšší časová složitost než Dijkstrův algoritmus – $\mathcal{O}(mn)$.

Bellman-Ford – pseudokód

Proměnné $d[v]$ a $p[v]$ mají stejný význam jako u Dijkstrova algoritmu. Počet vrcholů grafu označme n .

```
d[s] = 0; p[s] = undef;
```

```
Pro všechny vrcholy v grafu vyjma počátečního:
```

```
| d[u] = nek.
```

```
| p[u] = nedef.
```

```
Opakuj n-krát:
```

```
| Pro všechny hrany (u,v):
```

```
| | Pokud  $d[v] > d[u] + w(u,v)$ 
```

```
| | |  $d[v] = d[u] + w(u,v)$ 
```

```
| | |  $p[v] = u$ 
```

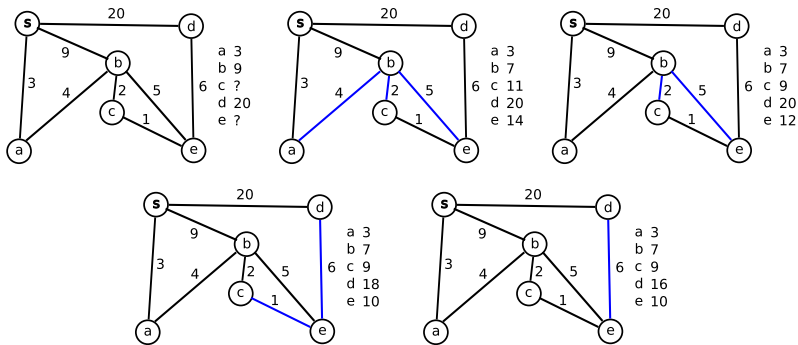
```
Pro všechny hrany (u,v) opakuj:
```

```
| Pokud  $d[v] > d[u] + w(u,v)$ :
```

```
| | Chyba: graf obsahuje cyklus neg. váhy
```

Bellman-Ford – příklad

Obrázek: Relaxované hrany v každém kroku jsou vyznačeny modře. Napravo od grafu je vypsána délka nejkratších cest do vrcholů. V poslední (nezobrazené) iteraci již nedojde k žádným změnám.

Bellman-Ford – animace/ilustrace výpočtu

- komentovaná animace výpočtu (česky)
  - <http://www.youtube.com/watch?v=LrYL6akqpHU>
- komentovaná animace výpočtu (anglicky)
  - http://www.csanimated.com/animation.php?t=Bellman-Ford_algorithm

Bellman-Ford – aplikace

- Bellman-Ford algoritmus je používán v druhé třídě směrovacích protokolů – distance-vector.
- Namísto struktury celého grafu jsou mezi aktivními prvky přenášeny jim známé vzdálenosti do ostatních aktivních prvků.
- Každý aktivní prvek periodicky rozesílá tyto sobě známé vzdálenosti k ostatním.
- Obdrží-li aktivní prvek tabulku vzdáleností, provede relaxaci hran, případně aktualizuje svoji směrovací tabulku a rozešle svým sousedům.
- Distance-vector protokoly mají nižší výpočetní složitost než link-state protokoly.
- Neznámějšími distance-vector protokoly jsou RIP, BGP, EGP.

Floyd-Warshallův algoritmus

- Vypočítává nejkratší vzdálenost mezi všemi dvojicemi vrcholů v grafu.
- Graf může obsahovat záporně ohodnocené hrany, cykly s celkovým záporným ohodnocením vedou k chybnému řešení.
- Mezi každými dvěma dvojicemi vrcholů postupně vylepšuje nejkratší známou vzdálenost.
- V každém kroku algoritmu je definována množina vrcholů, kterými je možno nejkratší cesty vést.
- Každou iterací je do této množiny přidán jeden vrchol.
- V každé z n iterací jsou aktualizovány cesty mezi všemi n^2 dvojicemi vrcholů. Časová složitost algoritmu je tedy $\mathcal{O}(n^3)$.
- Paměťová složitost algoritmu je $\mathcal{O}(n^2)$.

Floyd-Warshallův algoritmus – bližší popis

- Necht' jsou vrcholy grafu očíslovány $1 \dots n$.
- Nejprve algoritmus uvažuje pouze hrany grafu. Následně prohledává cesty procházející pouze vrcholem 1. Poté cesty procházející pouze vrcholy 1, 2, atd.
- Mezi každými dvěma vrcholy u, v je v $k + 1$. iteraci algoritmu známa cesta využívající vrcholů $1 \dots k$.
- Pro nejkratší cestu mezi těmito vrcholy využívající vrcholů $1 \dots k + 1$ jsou dvě možnosti:
  - Vede opět pouze po vrcholech $1 \dots k$.
  - Vede po vrcholech $1 \dots k$ z u do vrcholu $k + 1$ a z něj poté do v .
- Na konci výpočtu jsou známy nejkratší cesty využívající všech vrcholů grafu.

Floyd-Warshallův algoritmus – pseudokód

- V matici d na pozici $d[i][j]$ je uložena vypočtená vzdálenost vrcholů i, j .
- Vstupem je graf v podobě matice sousednosti, kde jednotlivé prvky značí ohodnocení hrany nebo ∞

Pro všechna k od 1 do n :

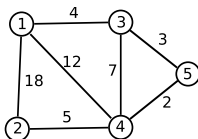
| Pro všechna i od 1 do n :

| | Pro všechna j od 1 do n :

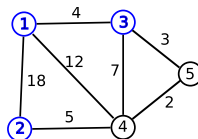
| | | $d[i][j] = \text{minimum}(d[i][j], d[i][k] + d[k][j])$

Floyd-Warshallův algoritmus – příklad

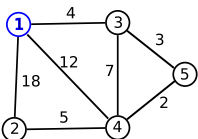
Obrázek: Vrcholy, kterými mohou vést cesty, jsou vyznačeny. Matice udává nejkratší nalezené vzdálenosti mezi dvojicemi vrcholů.

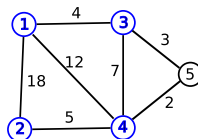
	1	2	3	4	5
1	0	18	4	12	?
2	18	0	?	5	?
3	4	?	0	7	3
4	12	5	7	0	2
5	?	?	3	2	0

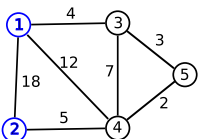
	1	2	3	4	5
1	0	18	4	11	7
2	18	0	22	5	25
3	4	22	0	7	3
4	11	5	7	0	2
5	7	25	3	2	0

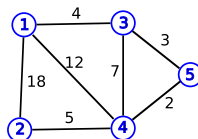
	1	2	3	4	5
1	0	16	4	11	7
2	16	0	12	5	7
3	4	12	0	7	3
4	11	5	7	0	2
5	7	7	3	2	0

	1	2	3	4	5
1	0	14	4	9	7
2	14	0	10	5	7
3	4	10	0	5	3
4	9	5	5	0	2
5	7	7	3	2	0

	1	2	3	4	5
1	0	14	4	9	7
2	14	0	10	5	7
3	4	10	0	5	3
4	9	5	5	0	2
5	7	7	3	2	0

	1	2	3	4	5
1	0	14	4	9	7
2	14	0	10	5	7
3	4	10	0	5	3
4	9	5	5	0	2
5	7	7	3	2	0

Distribuovaný Floyd-Warshall

Výhodou Floyd-Warshallova algoritmu je jeho snadná aplikace v distribuovaném prostředí – mezi autonomními jednotkami, které si mohou informace předávat jen pomocí zasílání zpráv po síti.

- Každý vrchol grafu vypočítává nejkratší cesty do všech ostatních vrcholů grafu.
- Na začátku zná každý vrchol jen cestu do svých sousedů.
- Stejně jako v sekvenční variantě algoritmu, každá iterace algoritmu přidává jeden vrchol, kterým mohou procházet hledané nejkratší cesty.
- Přidaný vrchol v každé iteraci rozešle svoji tabulku vzdáleností ostatním vrcholům grafu.
- Ostatní vrcholy pomocí své a přijaté tabulky aktualizují nejkratší cesty do všech vrcholů.

Distribučovaný Floyd-Warshall – pseudokód

Algoritmus je spuštěn ve vrcholu u .

$d[u] = 0$; $p[u] = \text{ndef}$.

Pro všechny ostatní vrcholy v :

| Je-li v sousední vrchol:

| | $d[v] = w(u,v)$; $p[v] = v$;

| Jinak:

| | $d[v] = \text{nekon.}$; $p[v] = \text{ndef}$;

Dokud nebyly vybrány všechny vrcholy:

| Vyber doposud nevybraný vrchol v .

| Pokud $u = v$:

| | Rozešli ostatním vrcholům pole d .

| Jinak:

| | Přijmi od vrcholu v jeho pole d .

| Pro všechny vrcholy w :

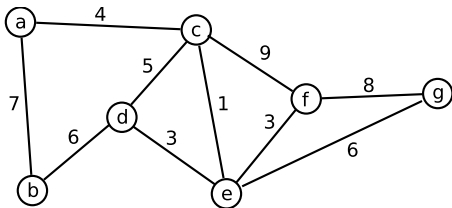
| | $d[w] = \text{minimum}(d[w], d[v]+d_v[w])$, uprav $p[v]$.

Distribuovaný Floyd-Warshall

- Pro správnost algoritmu je nutné, aby všechny výpočetní uzly (vrcholy grafu) vybraly vždy stejný vrchol, který poté rozesílá svoji tabulku vzdáleností.
- Algoritmus je neefektivní z hlediska množství zasílaných dat. Pokud v některém vrcholu platí $d[v] = \infty$ pro právě vybraný vrchol v , jeho cesty se nijak neupraví a nemusí mu tedy být zasílána tabulka vzdáleností tohoto vrcholu.
- Před rozesláním tabulky vzdáleností se mohou vrcholy vzájemně informovat, které mají obdržet tuto tabulku s výrazně nižšími nároky na přenesená data $\Rightarrow$ Touegův algoritmus.
- Další informace:
  - Ajay D. Kshemkalyani, Mukesh Singhal. *Distributed Computing: Principles, Algorithms, and Systems*. Cambridge University Press, 2008. Str. 151-155

Cvičení

- 1 Na grafu níže vypočítejte nejkratší cesty použitím Dijkstrova, Bellman-Fordova a Floyd-Warshallova algoritmu. V případě prvních dvou použijte různé počáteční vrcholy.

- 2 Navrhněte způsob implementace nastíněného vylepšení distribuovaného Floyd-Warshallova algoritmu. Uvažujte, že výpočetní uzly mohou zasílat zprávy jen po hranách grafu (broadcasting je implementován přeposíláním zpráv mezi uzly).

Cvičení

- 3 Proč nepracuje Dijkstrův algoritmus korektně na grafech obsahujících záporně ohodnocené hrany? K jakým výsledkům může dojít, je-li na takovém grafu spuštěn?
- 4 Dokažte tvrzení, označované také jako trojúhelníková nerovnost v grafech:

$$\forall u, v, w \in V(G) : \delta(u, w) \leq \delta(u, v) + \delta(v, w)$$

- 5 Necht' vstupem Bellman-Fordova algoritmu je graf, v němž každá nejkratší cesta obsahuje nejvýše k hran. Navrhněte úpravu algoritmu umožňující ukončit výpočet po $k + 1$ iteracích.